

УДК 336.221

DOI <https://doi.org/10.37687/2413-6433.2024-1-2.4>**Григорчук М. В.,**

кандидат юридичних наук, доцент,
завідувач кафедри адміністративного права, процесу та митної безпеки
Державного податкового університету
ORCID: 0000-0003-0523-030X

АКТУАЛЬНІ ПИТАННЯ ЩОДО ЗДІЙСНЕННЯ МИТНОГО КОНТРОЛЮ В УКРАЇНІ

CURRENT ISSUES REGARDING IMPLEMENTATION OF CUSTOMS CONTROL IN UKRAINE

Питання дотримання законності при здійсненні митних процедур в Україні ніколи не втрачали своєї актуальності через значну корупційну враженість цієї сфери. Доказами до сказаного є виявлені непоодинокі факти невинного матеріального збагачення посадовців Державної митної служби всіх рівнів, а також факти реєстрації ними дороговартісного майна на близьких родичів чи афілійованих осіб.

Дослідження нормативно-правового забезпечення діяльності митних органів, яке, відбуваючись у межах встановлених вимог і правил, демонструє значну невідповідність фактичному стану справ, оскільки чинне законодавство некримінального характеру значно відстає від реалій, в яких здійснюються зовнішньоекономічні операції. Це означає, що вітчизняне законодавство не в повній мірі реагує на зміни ситуації на митницях. Особливої гостроти ця проблема набуває в часи героїчного протистояння українського народу неоголошеній загарбницькій війні росії проти України.

Аналогічний стан справ спостерігається в діяльності виконавчих і контролюючих органів, які не завжди своєчасно виявляють і припиняють тіньові схеми переміщення товарів через митний кордон України, чим завдаються значні збитки державному бюджету через ненадходження в повному обсязі митних зборів. У цьому зв'язку опрацьовано відомий науковий доробок з проблем правового регулювання митної справи, а також упорядкування взаємодії митних органів із зацікавленими суб'єктами, дотичними до питань протидії корупційним проявам та тінізації економіки.

Проаналізований масив законодавчих актів різної юридичної сили зумовив виведення авторсько-го бачення шляхів вирішення проблем, пов'язаних із зловживаннями працівників митних та інших контролюючих органів під час виконання ними посадових обов'язків. Основний акцент спрямовано на необхідність забезпечення якісного відбору працівників для провадження професійної діяльності на напрямках первинного контролю з оцінювання вартості товарів, які переміщуються через митний кордон України, на предмет коректного нарахування митних та інших, передбачених законом платежів.

Ключові слова: митна справа, правове регулювання, корупційні ризики, митні органи, правоохоронні органи, контролюючі органи, євроінтеграція, митні процедури.

The issue of compliance with the legality of customs procedures in Ukraine has never lost its relevance due to significant corruption in this area. The proofs of the above are the revealed facts of unjustified material enrichment of officials of the State Customs Service at all levels, as well as the facts of their registration of valuable property to close relatives or affiliated persons.

The study of regulatory and legal support for the activities of customs authorities, which, taking place within the limits of the established requirements and rules, demonstrates a significant discrepancy with the actual state of affairs, since the current legislation of a non-criminal nature lags far behind the realities in which foreign economic transactions are carried out. This means that domestic legislation does not fully respond to changes in the customs situation. This problem becomes especially acute during the heroic resistance of the Ukrainian people to Russia's undeclared war of aggression against Ukraine.

A similar state of affairs is observed in the activities of executive and control bodies, which do not always timely detect and stop shady schemes for the movement of goods across the customs border of Ukraine, causing significant losses to the state budget due to non-payment of customs duties in full. In this connection, a well-known scientific work on the problems of legal regulation of customs affairs, as well as the regulation of the interaction of customs authorities with interested subjects related to the issues of countering corruption and the shadowing of the economy, was elaborated.

The analyzed array of legislative acts of different legal force led to the derivation of the author's vision of ways to solve problems related to the abuses of employees of customs and other control bodies during the performance of their official duties. The main emphasis is on the need to ensure the quality selection of employees for the implementation of professional activities in the areas of primary control of assessing the value of goods moving across the customs border of Ukraine, for the purpose of correct calculation of customs and other payments provided for by law.

Key words: customs affairs, legal regulation, corruption risks, customs authorities, law enforcement authorities, control authorities, European integration, customs procedures.

Стан наукової розробленості. О. М. Бандурка, А. М. Блоха, В. М. Бойко, Г. Вдовіна, О. А. Гащицький, Н. І. Дідик, Ю. Т. Кравець, Я. П. Павлович-Сенета, М. Слатвінська, В. Ю. Фабіянська, О. В. Шереметинська та ін.

Метою статті є визначення проблемних питань у здійсненні митного контролю та надання пропозицій щодо удосконалення митних процедур шляхом мінімізації впливу людського фактора на стан і процеси нарахування митних платежів.

Вступ. Процеси, що супроводжують реалізацію курсу України щодо вступу до Європейського Союзу, породжують нові виклики у різних сферах суспільного життя. Особливого значення в ході виконання завдань Угоди про асоціацію між Україною та ЄС набуває стан правового забезпечення митної справи, оскільки значна частина бюджетних надходжень формується при первинному контролі з боку митних органів при переміщенні товарно-матеріальних цінностей через державний кордон України.

Виклад основного матеріалу. Сучасний етап євроінтеграційних процесів в Україні вимагає, окрім іншого, докорінного реформування митної системи, оскільки пункти легального переміщення товарно-матеріальних цінностей через державний кордон були і залишаються зонами підвищених корупційних ризиків. За таких умов виникає необхідність осучаснення і приведення вітчизняної сфери митної діяльності у відповідність з найкращими зразками, які напрацьовані країнами Європейського Союзу. Водночас цей процес не має виглядати як кампанійщина, неприпустимим також є неадаптоване до українських правових реалій перенесення шаблонів зі здійснення митних процедур окремими державами на митну діяльність в Україні навіть при умові, що вони демонструють високі показники з наповнення бюджету у своїх країнах та забезпечують дотримання митного законодавства.

Як зазначає О. А. Гащицький, сьогодні значення митної діяльності держави значно розширилось. Важко перелічити ті сфери суспільного і державного життя, на які має вплив митна діяльність: це і економіка, і внутрішня та зовнішня політика, екологія, соціальна сфера, військова безпека тощо. Розглядаючи проблему просторового буття держави необхідно зазначити, що воно порушує межі державних кордонів. Якщо йдеться про геополітичні інтереси, про сфери впливу, про гуманітарну допомогу, то ці напрями діяльності публічної адміністрації виходять далеко за межі території окремої держави. Так само як і абсолютно неможливо чітко обмежувати окремі сфери державної діяльності суто внутрішньою або зовнішньою спрямованістю [1, с. 11–12].

Слід зазначити, що в Україні на системній основі здійснюються комплексні заходи щодо

удосконалення митної справи. Так, з метою приведення у відповідність до сучасних вимог та у відповідь на міжнародні виклики в економічній та іншій сферах, здійснено реформу Державної фіскальної служби, в результаті чого розділено сфери контролюючого впливу та нормативного регулювання податкової та митної діяльності. Як наслідок, утворено Державну податкову і Державну митну служби України. Згідно з відомостями в Єдиному державному реєстрі юридичних осіб, фізичних осіб-підприємців та громадських формувань 16 липня 2019 року зареєстровано Державну митну службу, якій з 8 грудня 2019 року делеговано повноваження Державної фіскальної служби у сфері реалізації державної митної політики, державної політики у сфері боротьби з правопорушеннями при застосуванні законодавства з питань провадження митної справи.

Я. П. Павлович-Сенета та Н. І. Дідик, досліджуючи стан правового регулювання митної діяльності, дійшли висновку, що воно охоплює правові норми різної галузевої приналежності (власне, тому митне право і називають комплексною галуззю права). Часто здійснення державної митної справи виходить за межі компетенції самих митних органів [2, с. 188].

Доцільність проведеної часткової реформи підтверджується бюджетоутворюючим значенням митної діяльності як складової економічної безпеки, а саме тим, що митними органами забезпечується щорічних надходжень до бюджету в розмірі понад 40% від загальної суми акумульованих платежів. І це при тому, що митні органи працюють в умовах, коли понад третина товарно-грошових потоків приховуються від офіційного декларування, а стан внутрішнього ринку, насамперед в частині оптово-роздрібною торгівлі, значною мірою залежить від імпортованих товарів, завезених до України за тінновими схемами. Проте, у цій ситуації неможливо все списувати на знеособлені чинники, оскільки питома вага правопорушень і злочинів, скоєних працівниками митних органів не тільки не зменшується, а перебуває в динаміці, яка загрожує національним інтересам і безпеці України.

Як вбачається з вищесказаного, сфера митної діяльності охоплює значне коло суспільних відносин і процедура внесення якісних широкомасштабних змін на цьому напрямку вимагає вироблення дієвих підходів у площині законодавчого регулювання, удосконалення і прийняття необхідних підзаконних нормативно-правових актів, проведення організаційно-штатних змін, посилення інформаційного забезпечення, зміцнення кадрового потенціалу як керівної ланки, так і структурних підрозділів митних органів. Беззаперечним досягненням, яке однозначно покращило ситуацію щодо контролю за виконанням посадових повноважень персоналом митниць, стало, наприклад, впровадження

митного калькулятора для розмитнення автомобілів, ввезених з-за кордону, а також те, що на постійній основі функціонують кол-центри та телефони довіри, куди можна повідомити про протиправну діяльність та корупцію з боку працівників митних органів усіх рівнів. За таких умов можна стверджувати, що запроваджені превентивні заходи щодо мінімізації корупційних та інших протиправних проявів з боку повноважних представників митних органів здійснюються в рамках конституційних гарантій щодо дотримання принципу верховенства права та забезпечення належного рівня правового захисту всіх учасників суспільних відносин, а саме відповідають положенням статті 19 Конституції України (органи державної влади та органи місцевого самоврядування, їх посадові особи зобов'язані діяти лише на підставі, в межах повноважень та у спосіб, що передбачені Конституцією та законами України) [3].

Аналітико-правове дослідження Митного кодексу України показало, що при провадженні зовнішньоекономічної діяльності, якою у розумінні Закону України «Про зовнішньоекономічну діяльність» [4] є діяльність суб'єктів господарської діяльності України та іноземних суб'єктів господарської діяльності, а також діяльність державних замовників з оборонного замовлення у випадках, визначених законами України, побудована на взаємовідносинах між ними, що має місце як на території України, так і за її межами, учасники господарської сфери зобов'язані дотримуватися певних правил, встановлених Митним кодексом України. Так, згідно з п. 28 частини 1 статті 4 Митного кодексу митні правила – встановлений цим Кодексом та іншими актами законодавства України порядок переміщення товарів, транспортних засобів комерційного призначення через митний кордон України, пред'явлення їх митним органам для проведення митного контролю та митного оформлення, а також здійснення операцій з товарами, що перебувають під митним контролем, або контроль за якими покладено на митні органи цим Кодексом та іншими законами України [5].

Авторське дослідження причин і умов, що прямо чи опосередковано впливають на стан виконання працівниками митних органів покладених на них посадових обов'язків, засвідчує, що у цьому процесі, окрім повноважних осіб органів державної влади, місцевого самоврядування, правоохоронних та контролюючих органів, беруть активну участь науковці. Так, Г. Вдовіна та М. Слатвінська у статті «Проблеми та перспективи здійснення митного контролю в Україні» вказують на те, що в науковій літературі здійснюється систематизація видів правопорушень у сфері митного регулювання зовнішньоекономічної діяльності, визначаються мотиви вчинення суб'єктами зовнішньо-

економічної діяльності митних правопорушень, докладно розглядаються форми митного контролю, досліджуються способи попередження та виявлення порушення митних правил, наводиться перелік товарів групи ризику залежно від напрямку переміщення товарів [6, с. 82].

Водночас наукові розвідки проводяться у сферах нормативно-правового регулювання митного контролю, надання пропозицій щодо адаптації національного митного законодавства до європейських норм і стандартів [7]. Також предметом наукового інтересу залишаються проблеми, пов'язані з аудиторською перевіркою правильності проведення деклараційних процедур та їх інформаційної достовірності при здійсненні зовнішньоекономічних операцій, а також надаються пропозиції щодо подолання існуючих неузгодженостей та вдосконалення чинних механізмів митного контролю [8].

У зв'язку з вищенаведеним необхідно звернути увагу на особливості здійснення митних процедур у період дії в Україні воєнного стану. Так, згідно з повідомленням Державної митної служби України, на період дії воєнного стану зупинено перебіг строків давності, визначених податковим законодавством. Це означає, що період воєнного стану не враховується при розрахунку строків давності для цілей притягнення платника податків до відповідальності, якщо він порушив законодавство. За період квітень – серпень поточного року митницями Держмитслужби за наявними матеріалами виявлено майже 1270 фактів, які мають ознаки порушень митного законодавства в частині законності надання (отримання) пільг і звільнення від оподаткування, правильності визначення бази оподаткування імпортованих товарів, порушення правил класифікації згідно з УКТ ЗЕД, недотримання вимог митних режимів та інші. Загальна сума митних платежів за результатами виявлених порушень становить майже 645 млн. гривень [9]. Як вбачається з вищенаведеного, державна влада забезпечує достатньо ефективний і різноплановий відомчий і позавідомчий контроль за цією важливою складовою в структурі цілісного процесу забезпечення національної безпеки України.

Висновки. З огляду на вищевказане можна стверджувати, що рівень правового регулювання митної діяльності в Україні потребує суттєвого вдосконалення, а окремі законодавчі акти, насамперед Митний кодекс України, потребує кардинального переформатування у контексті європейської інтеграції України. На сучасному етапі слід більш вимогливо і фахово підходити до кадрових призначень на всі посади у підрозділах державної митної служби, оскільки посадові особи працюють в умовах значних корупційних ризиків і дуже складно протистояти спокусі отримати легкі гроші, навіть за умови зловживання службовим становищем.

Список використаних джерел:

1. Гащицький О. А. Концепція механізму адаптації митної політики України в умовах лібералізації міжнародної торгівлі. *Зовнішня торгівля: право та економіка*. 2014. № 3. С. 10–17.
2. Павлович-Сенета Я. П., Дідик Н. І. Політико-правові підходи до характеристики державної митної справи в Україні. *Науковий вісник Львівського державного університету внутрішніх справ*, 2018. № 3. С. 185–193.
3. Конституція України. Закон України. Відомості Верховної Ради України (ВВР), 1996, № 30, ст. 141.
4. Про зовнішньоекономічну діяльність. Закон України. Відомості Верховної Ради УРСР (ВВР), 1991, № 29, ст. 377.
5. Митний кодекс України : Закон, Кодекс України № 4495-VI від 13.03.2012 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4495-17#Text> (дата звернення: 10.05.2024).
6. Вдовіна Г., Слатвінська М. Проблеми та перспективи здійснення митного контролю в Україні. *Науковий вісник Одеського національного економічного університету* № 1–2 (274–275), 2020. С. 80–92.
7. Фабіянська В. Ю., Блоха А. М. Український митний пост-аудит, наближення до європейських норм та стандартів. *Ефективна економіка*. 2015. № 4. URL: <http://www.economy.nayka.com.ua/?op=1&z=3988> (дата звернення: 13.05.2024).
8. Шереметинська О. В., Кравець Ю. Т. Особливості проведення митного пост-аудиту в Україні. *Ефективна економіка*. 2016. № 3. URL: <http://www.economy.nayka.com.ua/?op=1&z=4829> (дата звернення: 13.05.2024).
9. Митний аудит в умовах воєнного стану. URL : <https://customs.gov.ua/news/zagalne-20/post/mitnii-audit-v-umovakh-voennogo-stanu-948> (дата звернення: 13.05.2024).